

СИРМА ВЕЛЕВА
НАЗАД КЪМ „ЗЕЛЕНИЯ РАЙ
НА ДЕТСТВОТО“

chitanka.info

Някои литературни критици се изкушават да търсят в прозата на Джорджо Басани психологизма на Хенри Джеймс, други правят паралели с Камю. Но сравненията трудно могат да се приемат за сполучлива предпоставка за анализ на едно творчество поради простата причина, че всеки творец, ако е наистина творец, представлява вселена сама за себе си. Творчеството на Басани е именно такава вселена. И би трябвало да сме по-склонни да възприемем формулата на Хемингуей, че всеки добър писател е добър по своему. И тъй като сега българският читател се запознава за пръв път с Басани, и то направо с най-известния му роман, той може да констатира, че добрият писател Басани е добър по своему в „Градината на Финци-Контини“. А ако успее да обикне тази книга, ще види, че нейната магия не е в ярките багри и драматичните конфликти, а в меките цветове на залеза и сенките на здрача. Пастелно извезаната елегия оставя у читателя впечатлението, че се е наслаждавал на платно от старите майстори, с чувството за непреходната красота и на една болка, която бихме могли да наречем нежна — не рана; с усещането за нещо неизбежно, способно да извика безсънието, но не и да наруши ритъма на живота...

Историята, разказана в „Градината на Финци-Контини“, е плод на дълбоко интелектуално вълнение и ако е силна, то е, защото навярно е лично преживяна от автора. Джорджо Басани е роден в Болоня през 1916 година, но прекарва детството и младостта си във Ферара и този избран от него, предпочитан, обичан град неотменно присъствува в творчеството му не само като фон или декор, а като главен персонаж — с къщите в охрата и розовото на старината, с големите семейства, затворени в зеленото спокойствие на своите градини, с улиците, които водят до тишина, наситена с тайни.

„Започнах да пиша на осемнадесет години — споделя Басани — предимно разкази за персонажи от всекидневния живот във Ферара. Публикувах ги на трета страница на вестник «Кориере Падано», списвана от Нело Куиличи, а литературен критик на вестника беше Джузепе Равеняни, един безспорен авторитет. Това беше първият изключителен шанс в живота ми, защото Равеняни ми даде на разположение библиотеката си, богата на съвременна литература.“ (Дотогава Басани бил чел класиците на XIX век, предимно на руската и френската литература, и почти не познавал съвременните италиански

автори.) Когато го запитат дали, съдейки по собствения си опит, литературното призвание се изгражда от най-ранна възраст с „четене, четене, четене“, той отговаря: „Убеден съм, че в началото на призванието съществува моментът на инстинкта, но ако после човек не застане на определена културна, критична позиция, тогава призванието може и да не роди нищо ценно.“ Във Ферара семейството на Басани е част от еврейската общност и е естествено, че от този живот той черпи вдъхновение за създаване на канавата на произведенията си. Дядото търгувал с платове и бащата желяел Джорджо да продължи семейната традиция, но скоро трябвало да се примири с влечението на сина си към литературата. Джорджо Басани се дипломира в Болоня, поддържа контакти с най-ерудитаните личности от онова време, публикува в книга първите си разкази. Междувременно облаците се сгъстяват, войната е на прага, тъй наречените расистки закони подлагат евреите на преследване, изстрадани са месеци тежък затвор... От 1937 г. Басани е ангажиран с политическа дейност, поддържа връзка с дейци на антифашистката съпротива и по-късно не се колебае да заяви: „Политическото участие в антифашистката борба беше за мен фундаментално: през този период действувах изцяло ангажиран в действителността.“ И също така: „Без големия опит в политическо и морално отношение, придобит през този период, който смятам за един от най-богатите и най-интензивните в живота си, не бих могъл да намеря истинския си глас. През тези години не написах нито ред, повърнах погълнатата книжна литература, която дотогава ме бе хранила, и отново се родих. Не случайно първите неща, които написах, когато започнах да пиша отново, бяха поезия...“

Нелегалната борба срещу фашизма, наказателните експедиции на черните ризи, преследванията на евреите стават теми, които бележат по-нататъшното творчество на Басани. Петте ферарски истории („Лида Мантовани“, „Паметна плоча на улица Мацини“, „Последните години на Клелия Троти“, „Разходка преди вечеря“, „Една нощ през 1943“), събрани в един том през 1966 г., са първите работи, които привличат вниманието върху Басани. Същата година той получава за тях авторитетната литературна награда „Стрега“. Може би няма да е безинтересно да отворим една скоба и да припомним, че на Басани, който работи като съветник в издателство „Фелтринели“, се пада заслугата, че открива и лансира „Гепардът“ на Джузепе Томази ди

Лампедуза, също спечелил „Стрега“. След ферарските истории Басани пише поредица от книги — „Златните очила“, „Градината на Финци-Контини“, „Зад вратата“, „Птицата-рибар“, „Епитафии“ — и издава няколко стихосбирки, както и сборник есета „Пригответените думи“. От първия разказ, който кара критиката да заговори за Басани, „Лида Мантовани“, до последния роман, „Аромат на сено“, е изминат дълъг път и авторът заслужено заема едно от почетните места в съвременната италианска литература. Той наистина не би могъл да се оплаче от липса на известност. Освен „Стрега“ получава и наградата „Виареджо“ за „Градината на Финци-Контини“ и „Кампиело“ — за „Птицата-рибар“ (1969). Дори според някои измежду италианските автори Басани бил най-близо до образа на академика — с лавров венец на челото, на пиедестала на славата. Но неговата проза, конкретна и поетична едновременно, защото при него разказвачът винаги върви ръка за ръка с поета, доказва обратното. Миналата година излезе един том, обединяващ ферарските разкази, „Градината...“ и „Птицата-рибар“ (около 700 страници) под общото заглавие „Ферарски роман“. Басани основно бе пресял писаното по-рано, редица неща бе преработил, преглеждайки ги до най-малката подробност, и това „дело на живота му“ стана причина някои да го нарекат Данте Алигиери, а други — „Паметника“. „Това е неизбежно, когато стигнеш до края на собствената си работа. И от момента, когато почувствувах, че пиша една-единствена книга, се опитах да сложа ред, да се погрижа за хармонията на тона, да свържа всичко с една нишка — от «Лида Мантовани» до «Аромат на сено».“ Впрочем и преди това доста беше говорено за метода на писане на Басани: „Пиша и отново преписвам, никога не съм доволен от себе си. Служа си със счетоводителски тетрадки, преписвам на машина само когато почувствувам, че страницата започва да живее.“ За тези тетрадки също е коментирано много, както и за това, че теоретично те би трябвало да задушават творчеството със своята клетка от линии и квадратчета. Но фактически се срещаме с една висока степен на самовзискателност: цял пасаж се преписва само заради една запетая или едно прилагателно, за да може авторът най-точно да изрази мисълта си, докато фразата заблести с дискретния чар на истинската скъпоценност. Така изповедта на писателя се облича в най-подходяща форма. Защото самият Басани казва: „Започнах да пиша, за да се изповядам, да извадя навън това,

което беше скрито вътре в мен. Персонажите са само форми на това мое чувство.“ И когато синтезира предназначението си на литератор: „Един автор не може да направи нищо друго, освен да насочи лупата си към микрокосмоса, който го заобикаля, и да задълбае вертикално, навътре, докато всичко, което е там, не излезе наяве...“

„Градината на Финци-Контини“ си остава най-известният роман на Джорджо Басани. По него Виторио де Сика прави филм, който с голям успех минава по екраните, макар че част от критиката го определя като посредствена екранизация на една съвсем не посредствена литературна творба. Тази творба се приема от мнозинството критици като шедьовъра на Басани. Само тук-там се обаждат гласове, че романът е „неразрешеното разногласие между внушенията на изящната проза и новите изисквания, изтъкнати на преден план от антифашисткия опит, изживян в морален и абстрактно-интелектуален план“. Романът ни отвежда във Ферара в навечерието и първите години на войната, като в центъра на повествованието е еврейското семейство Финци-Контини, и по-специално братът и сестрата Алберто и Микол, обект на завист от страна на връстниците им, дори не толкова поради богатството им, колкото поради аристократичната им дистанцираност. Главният герой, разказвачът от първо лице, наред с младия химик с комунистически убеждения Джампиеро Малнате, членовете на заможната фамилия и няколко второстепенни действащи лица изчерпват персонажа. Още от пролога читателят се запознава със съдбата на Финци-Контини, които, както милиони хора по време на Втората световна война, изчезват „в нищото“, отведени в пломбирани вагони към нацистките концентрационни лагери, за да умрат от анонимната смърт на газовите камери. Епилогът затваря скобите, между които проследяваме един истински дневник на душата, чийто тон е този на разговор шепнешком, както подобава на една елегична изповед. В същност истинската главна героиня е девойката Микол, която се смята за един от най-чаровните женски образи в галерията на съвременната италианска литература. Надарена със северна красота (мнозина я сравняват с Лаура на Петрарка), тя върви към своята трагична съдба на фона на една от най-жестоките страници в историята на човечеството. Тя „върви напред с глава, обърната назад“, защото, сякаш имайки предчувствие за края си, отрича бъдещето, предпочита днешния ден и

„скъпото, сладко, милостиво минало“ и отдава по-голямо значение на „спомена за нещата, отколкото на тяхното притежаване, спомена, пред който всяко притежаване се оказва лъжовно, обикновено, недостатъчно“. От друга страна, Микол олицетворява непреодолимата страст за живот, онова невидимо слънце, което всеки би трябвало да носи в себе си, чистия пламък на живота. Страшният тътен на събитията не е на преден план, но през цялото време присъствува, предопределяйки развоя на действието. Настъплението на фашизма руши неща, смятани до вчера за вечни, и намалява дистанцията между хората, еднакво преследвани и еднакво заплашени от „бавното постепенно спускане в бездънната фуния на Мьолстрьом“. На този фон разцъфва свежият цвят на може би най-чистото и неподкупно човешко чувство — първата любов на ранната младост, която отвежда главния герой към Микол. Това толкова чисто, дори граничещо с нереалност, чувство дава своя отпечатък върху най-хубавите страници на романа и макар че Микол отхвърля любовта, нейният образ остава неопетнен и завладяващо очарователен. С всичките ѝ светлини и сенки, с цялата сладост на надеждата и горчивата утайка на разочарованието, тази любов се превръща за героя в един труден житейски урок, в едно нелеко, но пречистващо пътуване към себе си и към зрелостта. Да обича човек и да бъде мъдър, е невъзможно, но след отбушувалото чувство героят е по-зрял и по-мъдър, изпитал грапавините на тази вечност в миниатюра — живота. Ненапрасно именно в моментите на душевно терзание дистанцията между младежа и баща му намалява и старият мъж изрича мъдрото напътствие: „В живота, ако някой иска да разбере, да разбере истински как стоят нещата на този свят, трябва да умре поне един път. Тогава, щом така трябва, по-добре е да се умира на млади години, когато имаш толкова много време пред себе си, за да се съвземеш и после да заживееш отново... На стари години е тежко, много по-тежко...“ „Зеленият рай на детството“ вече е затворил вратите си и никога няма да се върне, напред е животът...

Една психологическа драма на фона на настъпващия фашизъм. Много автори са опитвали перото си, кой повече, кой по-малко сполучливо в тази тематика, но не би било пресилено да се каже, че Джорджо Басани е намерил свой собствен, оригинален, завладяващ ъгъл на зрение. Търсещият динамично действие няма да го намери в този елегичен роман, в който ценното е атмосферата, настроенията,

паметта на сърцето, загатването, а не натрапените изводи. Майсторството на писателя е в уелото изграждане на запомнящи се характери — с малко щрихи и действие само като пестелива илюстрация на психологическия анализ, докато езикът е точен, ясен, без излишни фиоритури. Във всичко това се съдържа силата на „Градината на Финци-Контини“, този роман, който по необичаен начин разкрива една страница от живота с лутане и страдание под бремето на фашизма.

Сирма Велева

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.